

Ненад Лемајић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за историју
nenadlemajc@yahoo.com

Оригиналан научни рад

СИРМИЈУМ И ЋИРИЛОМЕТОДИЈАНСКО НАСЛЕЂЕ

Сажетак: Рад се бави питањем седишта Методијеве Панонске архиепископије. По мишљењу једног броја научника седиште архиепископије се налазило у Граду Сирмијуму односно данашњој Сремској Митровици. На основу малобројних наративних, дипломатичких и археолошких извора аутор закључује да се седиште архиепископије није могло налазити у Сремској Митровици. Евентуална црквена организација која је вероватно постојала на простору данашњег и ондашњег Срема пре је била повезана са црквеном организацијом бугарске државе него што представља неки остатак угашене Методијеве Панонске архиепископије закључује се у раду.

Кључне речи: Сирмијум, ћирилометодијанска традиција, Методије, бугарска црква, Митровица, Велика Моравска, Панонска архиепископија.

Наслеђе римског царства које је по својим културолошким коренима било грчко и римско а по језичким грчко и латинско има свог одраза на историју Европе и света до данашњих дана. Разлике које су постојале између латинског Запада трансформисаног у низ варварских средњовековних држава а данас у модерну западну и централну Европу и грчког Истока који је на једном делу простора опстао готово хиљаду година дуже, да би неку врсту своје обнове покушао да нађе тек током слома Османског царства у последња два века добиле су у оном делу словенског света који је прихватио источни верски и духовни утицај специфичне форме креирајући готово нови цивилизацијски оквир чији су темељи засновани на ћирилометодијанској традицији.

Ћирилометодијанска традиција своје извориште има у активностима солунске браће Ћирила и Методија и њиховим и активностима њихових ученика на простору шире Паноније и Балкана. Остало је нејасно колики је значај Сирмијума у првим фазама ширења ове традиције. Подаци о активностима свете браће донекле су противречни.

Оно што се поуздано зна су чињенице да су Методије и Константин рођени у Солуну и највероватније су били Грци а не Словени. Како наводе извори они су

као и сви Солуњани добро говорили језик Словена из околине Солуна. На тражење великоморавског кнеза Растислава византијски цар Михајло их је 863. године упутио у Моравску. Том приликом је Константин створио словенско писмо и утврдио основне норме граматике словенског језика. По Методијевој смрти 885. године његови ученици су напустили Моравску а центар ћирилометодијанске традиције постала је тек недавно покрштена Бугарска. У раду се разматра да ли је источна црквена организација у Срему и јужној Панонији која је забележена током раног средњег века наставак ћирилометодијанске црквене организације или је последица касније бугарске односно византијске црквене експанзије на ове просторе.

Да би смо могли одговорити на ова због малог броја нејасних извора тешка питања потребно је на првом месту дефинисати црквену организацију на подручју Паноније у доба Методијевих активности. Овај задатак је готово немогуће извести на основу извора тога времена. Веома ограничавајући фактор је само географско одређење Моравске које је у многочему противречно пошто се термин спомиње на широком простору Паноније од севера до југа што је изазвало значајну полемику међу научницима седамдесетих година прошлог века без коначног решења до данас. Оно што је данас неспорно јесте чињеница да су се не само неки делови на простору данашње Чешке, Словачке и северне Мађарске називали Морава већ су и области на југу Паноније укључене у данашњу Србију носиле овакав назив. То ипак не може водити до експлицитног закључка да су се активности Ћирила и Методија одвијале искључиво или претежно на простору јужне Паноније. Брза промена политичких и државних прилика у Панонији по доласку Мађара 896. године додатно је замаглила било какву могућност анализе црквене структуре из претходног времена.

Тезе настале седамдесетих година 20. века о лоцирању Моравске на простор јужне Паноније односно простор данашње долине Мораве, Срема, Славоније и Бачке изазвале су интересантну полемику међу научницима.¹ Резултати полемике нису потврдили ове хипотезе али су донели занимљиве закључке о организацији простора Паноније пре доласка Мађара.² Несумњиво је да је Методију папа

¹ Imre Boba, *Novi pogled na povijest Moravske, preispitivanje povijesnih izvora o Moravskoj, Rastislavu, Svatopluku i sv. braći Ćirilu i Metodu, Crkva u svijetu*, Split, 1986; engleska verzija Imre Boba, *Moravia's history reconsidered, A reinterpretation of medieval sources*, Hag, 1971.

² Peter Ratkoš, *The territorial development of Great Moravia (fiction and reality)*, *Studia historica slovacae* XVI, 1988.; Peter Ratkoš, *Anonymus Gesta Hungarorum a ich pramenna hodnata (Gesta Hungarorum by Anonymous and their source value)*, *Historicky časopis*, 31, 1988, pp. 825 – 870. За разумевање проблема који изазивају полемику међу научницима и њихову аргументацију види Florin Curta, *The history and archaeology of Great Moravia: an introduction*, *Early Medieval Europe* 2009, 17, (3), 2009 Blackwell Publishing Ltd, 238 -247; Martin Eggers, *Das "Großmährische Reich" - Realität oder Fiktion? Eine Neuinterpretation der Quellen zur Geschichte des mittleren Donauraumes im 9. Jahrhundert*, Stuttgart: Anton Hiersemann, 1995, (Monographien zur Geschichte des Mittelalters, Bd. 40); Gerhard Birkfellner, *Methodius Archiepiscopus Superioris Moraviae oder Anmerkungen über diehistorisch- geographische Lage Altmährens (Vorläufige Stellungnahme zu jüngsten hyperkritischen Lokalisierungs versuchen)*, in Evangelos Konstantinou (ed.), *Leben und Werk der byzantinischen Slavenapostel Methodios und Kyrillos. Beiträge eines Symposiums der Griechisch-deutschen Initiative Würzburg im Wasserschloß Mitwitz vom 25. – 27. Juli 1985 zum Gedenken an den 1100. Todestag des hl. Methodios* (Münsterschwarzach, 1991), pp. 3 –8; Walter K. Hanak, 'The Great Moravian Empire: An Argument for a Northern Location', *Mediaevalia historica Bohemica* 4 (1995), pp. 7–24; Срђан Пириватрић, *Византијска тема Морава и "Моравије" Константина VII Порфирогенита*, *Зборник радова Византолошког Института* 36 (1997), 173–201; Eduard Mühle, 'Altmähren oder Moravia? Neue

Хадријан II током Ускрса доделио титулу панонског бискупа, наследника столице Светог Андроника. О структури и дубини црквене организације коју је Методије створио на простору деловање своје Панонске епископије тешко је извести поуздане закључке на основу постојећих нејасних и контрадикторних извора. Поуздано је да је она после Методијевог смрти 885. године добрим делом а можда и у потпуности пропала. Шта се са њом дешавало после 885. донекле указује Методово житије. Тирилометодијанско наслеђе је обновљено у центрима Бугарске тек христијанизоване државе а можда и на територији западног Балкана. Каква је улога Сирмијума у овом процесу не може се директно закључити из историјских извора. У време Методијевог смрти Срем се изгледа није налазио у саставу бугарске државе а политичка и државна структура се може само претпоставити.

После пада Сирмијума у руке Авара град остаје у оквиру аварског каганата све до његове пропасти крајем VIII или почетком IX века. Сломом Каганата испливавају на површину различита словенска племена а и зачеци словенских држава међу којима је најзначајнија моравска држава на северу. Врло брзо аварски утицај замењује франачки а у југоисточном делу и утицај Бугаске. Поуздано знамо да су се Бугари и Франци сукобљавали у Срему и областима западно од њега. Успон моћи Бугарске постаје значајан после победе над Византијом 811. године у планинским кланцима после разарања Плиске у којој је погинуо и цар Нићифор I. Ахенски мир који је Византија следеће 812. склопила са Карлом оставио ју је за дуже време ван утицаја на прилике у Панонији и западном Балкану. Једино се Бугарска могла колико толико успешно одупирати продору Франака на исток. Словенска племена Тимочани и Браничевци понудили су се 818. године франачком цару Лудвигу за вазале покушавајући да се ослободе бугарског притиска. С друге стране Словени у франачкој утицајној зони подигли су устанак познат као покрет Лудвига кнеза Доње Паноније чији је центар био у граду Сиску. По слому овог устанка почињу директни контакти франачке и бугарске држава. Преговори којима је требало дефинисати границе или можда зоне утицаја отегли су се до 827. али нису дали резултат. Тада је избио рат у коме је бугарска војска на лађама заплвила уз Дунав и Драву. Она је опустошила делове Паноније и заменила кнезове верне Францима својим присталицама. У Доњој Панонији помиње се као бугарски вазал кнез Ратимир (829 - 838). После 839. гроф Остмарке Ратбод покорио је област кнеза Ратимира али није јасно где је успостављена нова франачко бугарска граница. Нови рат који су Бугари уз подршку Словена водили у Панонији 853. године није довео до промене ситуације. Житије потврђује да су Бугари држали Београд као свој најисточнији град али из тога се не може извести поуздан закључак ко је господар Срема.³ Мада нам извори не говоре о приликама у Срему током X века он је

Beiträge zur geographischen Lage einer frühmittelalterlichen Herrschaftsbildung im östlichen Europa', Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung 46(1997), pp.205–23; Herwig Wolfram, 'Moravien-Mähren oder nicht?', in Richard Marsina and Alexander Ruttikay (eds), Svätopluk 894–1994. Materiály z konferencie organizovanej Archeologickým ústavom SAV v Nitre v spolupráci so Slovenskou historickou spoločnosťou pri SAV, Nitra, 3.–6. október 1994 (Nitra, 1997), pp.235–45; Henrik Birnbaum, 'Where was the Missionary Field of SS. Cyril and Methodius?', in Thessaloniki Magna Moravia (Thessaloniki, 1999), pp.47–52.

³ О проблематици бугарско –франачке границе и сферама утицаја током IX века види Нргоје Граџан, Јужна Панонија у касној антици и раном средњовековљу (од конача 4. до конача 11. столјећа), Загреб, 2011, 172-175, и

највероватније кроз читав период остао у рукама Бугарске и касније Самуилове државе утемељеној на државним традицијама Бугарске. После 1018. Византија држи Срем готово читав век.

Црквена организација Срема у позној антици

Црквена организација Сирмијума у периоду позне антике није превише позната. Из оскудних патристичких често контрадикторних извора можемо претпоставити да је први епископ града био свети Андроник који је као ученик поменут у посланици апостола Павла. Више података о црквеној организацији је из времена Диоклецијанових и Галеријевих прогона хришћана. Епископ из тог времена је био Иринеј који је страдао заједно са још неким истакнутим члановима заједнице у граду. Извори IV века сведоче о неколико сирмијумских епископа. Међу њима се нарочито истиче присталица аријанаца Фотин (343 – 351) и отворени аријанац епископ Германије (351- 376) у чије време је у Сирмијуму одржан сабор 357. на коме је уз подршку цара Констанција одбачен Никејски симбол вере. Аријанска јерес је ипак брзо савладана и у самом Сирмијуму. У подели царства 395. Сирмијум је са читавом провинцијом Панонија Секунда припао западном делу царства. Неколико деценија касније провинција је препуштена источном царству. Она се нашла у оквиру префектуре Илирик. Дотадашњи центар префектуре је премештен из Солуна у Сирмијум. Чуда светог Димитрија бележе причу о преласку префекта Леонтија из Солуна у нови центар Сирмијум а у вези с тим и о преносу реликвија мученика Димитрија. Када је новелом цара Јустинијана I објављено формирање архиепископије у Јустинијани Прими под чијом влашћу су се налазиле значајне области Балкана Сирмијум вероватно није био међу њима јер су га тада држали Готи али се то могло десити неколико деценија касније 567. после обнове власти Источних царева у граду. Хришћанство се у околини града одржало дуго времена судећи према причи такође забележеној у Чудима светог Димитрија о неком Куверу који је око 680. године имао власт над хришћанима у Доњој Панонији а затим се са њима иселио у залеђе Солуна.

Историјска и археолошка сведочанства о црквеној организацији у Срему током раног средњег века

Историјска сведочанства о црквеној организацији у Срему током раног средњег века не постоје. У време постојања аварске државе на овом простору немамо потврде о постојању организоване црквене организације. Наративни извори помињу хришћане на овом простору али је углавном реч о странцима. Прва црквена организација потврђена писаним изворима је Методијева панонска црква али њену локацију и ширину није могуће одредити. Мишљење да јој се центар налазио у

188-193. Овде је наведена и бројна литература о припадности Срема током IX века. Будући утемељена на малобројним и нејасним изворима тог времена ова литература често долази до контрадикторних закључака.

Срему засновано је на погрешној премиси о изједначењу Сирмијума и столице Светог Андроника. Ниједан документ не наводи Сирмијум као седиште Методијеве панонске дијецезе. За ову проблематику најзначајније је писмо папе Ивана VIII упућено Свагоплуку из 880. у коме он Методија титулише као епископа моравске цркве.⁴ Житије Константина и Методија помиње да је папа Хадријан поставио блаженог Методија за архиепископа на столицу Андроника.⁵ Податак о Методију као архиепископу у Панонији на столици светог Андроника апостола помиње и Житије Методија – додаток Житију Константина.⁶ Писмо папе Јована VIII упућено марта 873 кнезу Мутимиру које се у делу литературе наводи као доказ постојања сирмијумске дијецезе помиње само Панонску дијецезу не наводећи као ни претходни документи Сирмијум.⁷ Тезе о идентификацији Сирмиума као центра Моравске архиепископије побио је у свом раду *Територијални развој Велике Моравске* Петер Раткош с правом истичући да је реч о фалсификовању факата без било какавог респекта за принципе историјске науке.⁸

Археолошки налази из Мачванске Митовице потврђују континуитет култног места али не и континуитет црквене организација а поготово постојање епископије из времена Методија односно наводни Методијев гроб.⁹ Јасна аргументација о немогућности повезивања средњовековне цркве у Сирмијуму са Методијевом моравском епископијом преко резултата археолошких истраживања у Сремској и Мачванској Митровици дата су у радовима Владислава Поповића *Сирмијска епископија и средњовековна црква на Балкану* односно „Методијев“ гроб и епископска црква у Мачванској Митровици.¹⁰ Ископавања у Мачванској Митровици вршена су крајем шездесетих и почетком седамдесетих година.¹¹ Она су несумњиво потврдила постојање три средњовековне цркве и уз њих средњовековног насеља и некрополе. Све три цркве су подигнуте једна изнад друге на месту ранохришћанског

⁴ BLÁHOVÁ, Marie- HRDINA, Karel, *Kosmova kronika česká, Praha - Paseka, 2005*. Industriae tuae, писмо папе Ivana VIII

⁵ Проложно житије Константина и Методија, „Ћирило и Методије“, Српска књижевна задруга, Београд, 1964.

⁶ Житије Методија – додаток Житију Константина „Ћирило и Методије“, Српска књижевна задруга, Београд, 1964.

⁷ Šišić pl. Ferdo, *Priručnik izvora hrvatske historije, dio I čest 1 (do god. 1107)*, Zagreb, 1914, 200.

⁸ Peter Ratkoš, *The territorial development of Great Moravia (fiction and reality)*, *Studia historica slovacae* XVI, 1988, 137. До сличних закључака долази и Henrik Birnbaum, ‘The Location of the Moravian State – Revisited’, *Byzantinoslavica* 54(1993), pp.336–8; Сасвим супротно мишљење има Martin Eggers, *Das Erzbistum des Method. Lage, Wirkung und Nachleben der kyrillomethodianischen Mission*. Munich: Otto Sagner, 1996 (*Slavistische Beiträge*, Bd. 339). Више о његовим ставовима о читавом питању Велике Моравске види Martin Eggers, *Das "Großmährische Reich" - Realität oder Fiktion? Eine Neuinterpretation der Quellen zur Geschichte des mittleren Donaumaumes im 9. Jahrhundert*. Stuttgart: Anton Hiersemann, 1995, (*Monographien zur Geschichte des Mittelalters*, Bd. 40)

⁹ Детаљније види Dušica Minić, *Le site d'habitation médiéval de Mačvanska Mitrovica, Sirmium XI*

¹⁰ Владислава Поповића *Сирмијска епископија и средњовековна црква на Балкану, Sirmium XI, 1980*. (објављен и у *Sirmium -град царева и мученика* (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003.) и Владислав Поповић, „Методијев“ гроб и епископска црква у Мачванској Митровици, *Старинар*, XXIV - XXV (1973 – 1974), 1975, 265- 270. (објављен и у *Sirmium -град царева и мученика* (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003.)

¹¹ Dušica Minić, *Le site d'habitation médiéval de Mačvanska Mitrovica, Sirmium, XI*, pp. 1-80.

култног објекта.¹² Стерилни слој између најстарије античке цркве и прве средњовековне цркве сведочи о прекиду црквених активности у дужем периоду. Прва средњовековна црква подигнута изнад стерилног слоја не може се прецизно датовати али се истраживачи слажу да припада времену пре Самуилове државе. Та црква је веома једноставне конструкције са рустичном крстионицом у наосу.¹³ Друга средњовековна црква је сложенија са три потковичасте апсиде али такође спада у мале базиликалне грађевине. На основу налаза византијског новца датира се у последњу четврт X или евентуално прву четврт XI века. Помоћно датирање извршено на основу сребрног крста са представом распећа одговара сличним примерцима нађеним на Балкану који су датовани у XI век. Оно што се поуздано може тврдити јесте да се овај иконографски тип крста са мртвим Христом не јавља пре Фотијевог времена.¹⁴ Најмлађа средњовековна црква није саграђена пре XIII века а ограђени простор у наосу указује на западне узоре.¹⁵

Када је дошло до обнове хришћанске организације у Сирмијуму односно да ли је уопште постојао прекид у раду хришћанске организације остаје нејасно. Постоје мишљења да обнова организације мора бити у вези са постављањем хришћанске црквене организације у християнизованој бугарској држави после 864. године. Пошто је укључена у систем цариградске црквене хијерархије добила је у оквиру ње и нешто значајнију позицију. Бугарски архиепископ имао је виши ранг у односу на остале архиепископе и митрополите цариградске патријаршије.¹⁶ Тако је он заузимао шеснаесто место у хијерархији међу византијским световним и духовним достојанственицима непосредно иза патријарховог синкела. Други цариградски митрополити су заузимали 58 и 59 место а епископи шездесето место. Византија је морала признати самосталну бугарску патријаршију почетком владавине бугарског цара Петра. Не зна се када се она издвојила из цариградске цркве а највероватније је то било у последњим годинама Симеонове владавине када се он жестоко конфронтирао око царске круне.¹⁷

Могуће је да се Срем од треће деценије IX века па до 1018. године све или готово све време налазио у саставу Бугарске државе. У периоду од доласка Мађара у Панонију власт Бугара над Сремом је потврђена током читавог десетог века. Зато је много већа вероватноћа да се ћирилометодијанска црква проширила из бугарских

¹² Владислав Поповић, Сирмијска епископија и средњовековна црква на Балкану, *Sirmium*, XI, 1980, I-IX, (објављен и у *Sirmium* -град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003.) Извештаје са првих ископавања види V. Popović, *Arh.* pr. 8, 1966, 136 – 137 i 9, 1967, 131- 138. Уп. такође J. Guyon, *Mélanges de l' Ecole Française de Rome, Antiquité*, 86, 1974, 629 – 632.

¹³ Владислав Поповић, Сирмијска епископија и средњовековна црква на Балкану, *Sirmium*, XI, 1980, I-IX, (објављен и у *Sirmium* -град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003, 291-2)

¹⁴ Владислав Поповић, „Методијев гроб“ и епископска црква у Мачванској Митровици, *Старинар XXIV-XXV* (1973-1974), 1975, 265 -270, (објављен и у *Sirmium* -град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003.), 297- 302.

¹⁵ Владислав Поповић, Сирмијска епископија и средњовековна црква на Балкану, *Sirmium*, XI, 1980, I-IX, (објављен и у *Sirmium* -град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003, 292.)

¹⁶ Георгије Острогорски, *Историја Византије*, 231,232

¹⁷ Георгије Острогорски, *Историја Византије*, 258.

центра него да је остатак ћирилометодијанске цркве из времена Методијевих активности у Панонији. Тврдња изнета у раду В. Поповића *Сирмијска епископија и средњовековна црква на Балкану* „о ослањању Самуилове патријаршије и византијске охридске архиепископије на Методијеву панонско – моравску традицију, у чијем су се корену налазила права ранохришћанске сирмијске метрополе" можемо прихватити само као хипотезу са елементима логике али без било какве потврде у изворима.¹⁸ Такође ничим није поткрепљена ни његова тврдња о „првој средњовековној цркви, чији се настанак можда може довести у везу са западним мисијама, које су, после пада преславске Бугарске, 971. године, долазиле преко суседне Мађарске".¹⁹ Ове тврдње су у великој мери противречне логичном и избалансираном закључку истог аутора у раду „*Методијев гроб*" и *епископска црква у Мачванској Митровици* о томе, да је данас немогуће одредити у којој је мери бугарска а затим грчка епископија на десној обали прихватила Методијеве панонске традиције које су присутне у Охриду, под чијом ће јурисдикцијом бити и сирмијска епископија".²⁰

Поуздана потврда о бугарској ћирилометодијанској цркви у Срему потиче из XI века али се поједини источни епископи помињу у непосредном суседству Срема 878. у Београду епископ Сергије односно 879. епископ моравски Агатон.²¹ Најстарији податци о црквеној организацији охридске епископије сачувани су у повељи коју је 1272. године издао византијски цар Михајло VIII Палеолог Охридској архиепископији.²² Она у ствари представља препис три старије повеље цара Василија II тој цркви које су највероватније настале између 1018. и 1020. године. У првој повељи помиње се и епископија Сирмијума.²³ То је несумњива потврда да је Сирмијумска епископија одраније била део бугарске црквене организације.

¹⁸ Владислав Поповић, *Сирмијска епископија и средњовековна црква на Балкану*, Sirmium, XI, 1980, I-IX, (објављен и у Sirmium -град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003, 296.)

¹⁹ Владислав Поповић, *Културни континуитет и литерарна традиција у цркви средњовековног Сирмијума*, Sirmium, XII, 1980, I-VII, (објављен и у Sirmium -град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003, 306.)

²⁰ Владислав Поповић, „*Методијев гроб*" и *епископска црква у Мачванској Митровици*, *Старинар XXIV-XXV (1973-1974)*, 1975, 265 -270, (објављен и у Sirmium -град царева и мученика (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003.), 302. Упореди и мишљење Andrić Stanko, *Bazilijanski i benediktinski samostan sv. Dimitrija u Srijemskoj Mitrovici, Radovi, Zavod za Hrvatsku Povijest*, vol. 41, 2009, 115-185

²¹ Константин Јиречек, *Историја Срба, Прва књига*, до 1537. године (ПОЛИТИЧКА ИСТОРИЈА), Друго, исправљено и допуњено издање, Слово љубве, 1978, 103.

²² Gelzer H, *Ungerduckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse*, BZ, 2, 1893, 42 / 46 i *Notitiae episcopatum ecclesiae constantinopolitanae*, ed. J. Darouzés, Paris, 1891, 13.834 / 856

²³ Тибор Живковић, *Црквена организација у српским земљама (Рани средњи век)*, 2011, 156. У првој повељи наведене су епископије Охрид, Касторија, Главиница, Моглен, Битољ, Струмица, Моровижд, Велбужд, Тријадица, Ниш, Браничево, Београд, Сирмијум, Скопље, Призрен, Липљан, Србија. Уз свако седиште епископије пописани су и градови који под њу потпадају. Поред ових 17 епископија друга повеља помиње још 14 епископија што укупно чини 31 епископију под надлежношћу аутокефалне Охридске архиепископије.

Закључак

Не може се поуздано утврдити од када и да ли су делови Методијеве панонске цркве били укључени у бугарску цркву током експанзије Бугарске у Срему (која је такође спорна јер није јасно ко држи Срем у IX веку). Чак штавише не постоји ни једна поуздана потврда о постојању такве организације на територији Срема. Сасвим је извесно да се не може поуздано доказати постојање панонске црквене организације у Срему из времена Ћирила и Методија. Документи на које се позивају заговорници тезе не помињу Сирмијум као седиште панонске епископије. Они помињу искључиво седиште светог Андроника. Археолошки извори потврђују постојање хришћанског култног континуума али не и континуума црквене организације на подручју Сирмијума. Археолошки материјал не даје ни хронолошку прецизност потребну за озбиљније закључке. Први поуздан податак писаних извора о црквеној организацији у Срему је са почетка II. века и из њега не можемо закључити када је она устројена већ само да је део Охридске аутокефалне цркве.

Извори и литература:

- Andrić Stanko, *Bazilijanski i benediktinski samostan sv. Dimitrija u Srijemskoj Mitrovici*, Radovi, Zavod za Hrvatsku Povijest, vol. 41, 2009.
- Birkfellner Gerhard, *Methodius Archiepiscopus Superioris Moraviae oder Anmerkungen über diehistorisch- geographische Lage Altmährens* (Vorläufige Stellungnahme zu jüngsten hyperkritischen Lokalisierungs versuchen)', in Evangelos Konstantinou (ed.), *Leben und Werk der byzantinischen Slavenapostel Methodios und Kyrillos. Beiträge eines Symposiums der Griechisch-deutschen Initiative Würzburg im Wasserschloß Mitwitz vom 25.–27. Juli 1985 zum Gedenken an den 1100. Todestag des hl. Methodios* (Münsterschwarzach, 1991).
- Birnbaum Henrik, *'The Location of the Moravian State – Revisited'*, *Byzantinoslavica* 54(1993).
- Birnbaum Henrik, *'Where was the Missionary Field of SS. Cyril and Methodius?'*, in *Thessaloniki Magna Moravia* (Thessaloniki, 1999).
- Bláhová, Marie- Hrdina, Karel, *Kosmova kronika česká, Praha - Paseka, 2005.*
- Boba Imre, *Moravia's history reconsidered, A reinterpretation of medieval sources*, Hag, 1971.
- Boba Imre, *Novi pogled na povijest Moravske*, preispitivanje povijesnih izvora o Moravskoj, Rastislavu, Svatoplku i sv. braći Ćirilu i Metodu, Crkva u svijetu, Split, 1986.
- Curta Florin, *The history and archaeology of Great Moravia: an introduction*, Early Medieval Europe 2009, 17, (3), 2009 Blackwell Publishing Ltd.
- Eggers Martin, *Das "Großmährische Reich" - Realität oder Fiktion? Eine Neuinterpretation der Quellen zur Geschichte des mittleren Donauraumes im 9. Jahrhundert*. Stuttgart: Anton Hiersemann, 1995, (Monographien zur Geschichte des Mittelalters, Bd. 40).
- Eggers Martin, *Das Erzbistum des Method. Lage, Wirkung und Nachleben der kyrillomethodianischen Mission*. Munich: Otto Sagner, 1996 (Slavistische Beiträge, Bd. 339).
- Gelzer H, *Ungerduckte und wenig bekannte Bistümerverszeichnisse*, BZ, 2, 1893.
- Gračanin Hrvoje, *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11.*

- stoljeća), Zagreb, 2011.
- Guyon J., *Mélanges de l' Ecole Française de Rome*, Antiquité, 86, 1974.
- Hanak Walter K., 'The Great Moravian Empire: An Argument for a Northern Location', *Mediaevalia historica Bohemica* 4 (1995).
- Minić Dušica, *Le site d'habitation médiéval de Mačvanska Mitrovica*, Sirmium XI.
- Mühle Eduard, 'Altmähren oder Moravia? Neue Beiträge zur geographischen Lage einer frühmittelalterlichen Herrschaftsbildung im östlichen Europa', *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung* 46(1997).
- Notitiae episcopatum ecclesiae constantinopolitanae*, ed. J. Darouzés, Paris, 1891.
- „*Пирило и Методије- житија, службе, канони, pohvale*“, Српска књижевна задруга, Београд, 1964.
- Ratkoš Peter, *Anonymove Gesta Hungarorum a ich pramenna hodnata (Gesta Hungarorum by Anonymous and their source value)*. *Historicky časopis*, 31, 1988.
- Ratkoš Peter, *The territorial development of Great Moravia (fiction and reality)*, *Studia historica slovaci* XVI, 1988.
- Šišić pl. Ferdo, *Priručnik izvora hrvatske historije*, dio I čest 1 (do god. 1107), Zagreb, 1914.
- Wolfram Herwig, 'Moravien-Mähren oder nicht?', in *Richard Marsina and Alexander Ruttkey* (eds), *Svätopluk 894–1994. Materiály z konferencie organizovanej Archeologickým ústavom SAV v Nitre v spolupráci so Slovenskou historickou spoločnosťou pri SAV*. Nitra, 3.–6. október 1994 (Nitra, 1997).
- Живковић Тибор, *Црквена организација у српским земљама* (Рани средњи век), 2011.
- Јиречек Константин, *Историја Срба*, Прва књига, до 1537. године (ПОЛИТИЧКА ИСТОРИЈА), Друго, исправљено и допуњено издање, Слово љубве, 1978.
- Острогорски Георгије, *Историја Византије*.
- Пириватрић Срђан, *Византијска тема Морава и “Моравије” Константина VII Порфирогенита*, Зборник радова Византолошког Института 36 (1997).
- Поповић Владислав, „*Методијев гроб*“ и *епископска црква у Мацванској Митровици*, *Старинар XXIV-XXV (1973-1974)*, 1975, 265 -270, (објављен и у *Sirmium -град царева и мученика* (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003.).
- Поповић Владислав, *Културни континуитет и литерарна традиција у цркви средњовековног Сирмијума*, *Sirmium*, XII, 1980, I-VII, (објављен и у *Sirmium -град царева и мученика* (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003.).
- Поповић Владислав, *Сирмијска епископија и средњовековна црква на Балкану*, *Sirmium XI*, 1980. (објављен и у *Sirmium -град царева и мученика* (сабрани радови о археологији и историји Сирмијума), Сремска Митровица, 2003.).

SIRMIUM AND CYRILOMETHODIAN HERITAGE

Summary

The paper looks at the issue of the seat of Methodius's Pannonian Archdiocese. In the opinion of a number of scientists, the seat of the archdiocese was located in the city of Sirmium, i.e. modern day Sremska Mitrovica. Based on rather scarce narrative, diplomatic, and archaeological sources, the author concludes that the seat of the archdiocese could not have been in Sremska Mitrovica. The paper presents the conclusion that any church organisation that was likely to have existed in the territory of Srem, now and then, was more likely to have been in connection to the church organisation of the Bulgarian state than it would represent a remnant of the abandoned Methodius's Pannonian Archdiocese.

Keywords: Sirmium, Cyrilomethodian tradition, Methodius, Bulgarian church, Mitrovica, Great Moravia, Pannonian Archdiocese